

ta tamen emunt divites, & nobiles, una die, quam pauperes emant uno mense, propter maiorem familiam, quam habent, & propter laudem viatum, quo utuntur, & idem per se, & regulariter loquendo magis gravatur dives qui multo majorum familiam habere solet, & nunc pauperior, magis gravatur, aliquis in particulari his, & nunc pauperior, magis gravatur, tamen id compensari potest per hoc, quod cum artifices, operari, & alii majori pretio sibi vatum comparare propter tributa solvenda ex illis rebus emptis, carius suas operas divitibus locare possumus pro rata sui gravitatis in lucrum, & viatu solitum sibi comparet, & hinc etiam sententia communior, quam tenet Sylvester, Navarrus, Molina, Valquez, Hugo, Suarez, Lefius, Turrianus, Reginaldus, Diana, Pontius ex nostris, & alii communiter. Quorum tamen peritiores addunt conandum esse, quantum fieri potest, ne tributa in rebus ad vitam necessariis, & communibus imponatur, & aquora ele, quando in rebus non necessariis, sed ad delitias, elegantias, & luxum spectantibus imponeatur, ut in pannis pretiosis, ferricis, valvis argenteis, vinis, ac edulis pretiosis, & similibus, quae pauperibus non sunt communia, nec ad viatum humanum necessaria.

19 Ruris est difficultas de obligatione solventis tributa, & de peccato illi defraudentium; An scilicet, frandantes tributas, aut vestigialia peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur. Prima sententia negat, cuius fundamentum est, quia probabilitate creditur imponens gabellam non habere animum obligandi in conscientia, sed tantum ad penam, quando quis captus, & condemnatus fuerit. Hoc enim vestigialia regulariter imponatur per statutum nullum continens verbum preceptivum, sed tantum per verbis ordinatio, ut quis, scilicet, folvat vestigialia sub tali pena, ex quo loquendo modo non videtur lex aliud intendere nisi penam in cau non solutionis. Ita Henricus, Angelus, Navarrus, Castr. Beja Pontius ex nostris, Emmanuel Sa, & alii summits verbo Gabella. Secunda sententia communior, & probabilior affirmat gabellam justè imponit ligei sub mortali, & ad restitutionem, & colligitur aperite ex illis verbis Christi Matth. 22. Redire que sunt Caesaris Cœsari, & qui sunt Dei Deo, & ad Roman. 13. Cui tributum, tributum, & ratio est, quia tributum non debetur, ut pena, ut ait prima sententia, sed ut stipedium iure naturæ Principi debitum ad suum statum, & bonum sustinendum, quantitas vero debet patto, vel lege taxari, qua legi postea tributum iure naturæ Principi debetur, quod confirmatur exemplo decimorum, que Ministeris Ecclesiæ in conscientia, debentur, cum ex lege naturæ fideles nemini obligari ad gabellam solutionem. Ita Covar. Cajet. Molina, Medina, Sotus, Lefius, Azorius, Tabiena, Sanchez, Lefedius, Hugo, Caspensis, Stephanus à S. Gregorio, Faber ex nostris, & alii passim.

20 Sed adhuc dubium est, an hac obligatio solvendi tributa sit talis, ut gabella etiam non petita ab exactoribus fit solvenda, & bona investita illi sponte presentari debent, ut solvatur. Negant aliqui dicentes nemini obligari ad gabellam solutionem, nisi ab exactoribus exigatur, & petatur, dummodo qui merces advehit non occulet eis, nec fraude utratur ne exactores in cognitione earum devenerint, sed illi imputandum ipsi gabellam cōductoris, qui debitum diligenter non adhibuerint eas a publice traueantibus pterent. Ita Soto, Azorius, Caspensis, Tabiena, Henriquez, Sanchez, Corbuda, plures alii. Immo aliqui dicunt etiam illos, qui confuso occultant merces, ne ab exactoribus tributum exigitur, non peccare, nec teneri illud solvere, donec petatur. Ita Pontius, ex nostris disp. 52. cit. 2. cum quibusdam aliis, quod nec etiam improbabile putat Caspensis disp. 2. cit. sef. &c. Alii vero est, quod affirmant gabellam etiam non petita esse omnino solvendam, quia iam ex lege Principis adveniens merces debet illam summam certam Principi; ergo sive conductor gabellam can petat, sive non petat, tenetur ad illam solvendam. Ita Faber noster disp. 40. cit. cap. 1. nu. 26. cum Covarruvia, & alii. Principis dicendi modus mihi probabili videtur, illos nimis, qui bona fide sine fraude, & solo merces suis in absencia exactorum vendunt, vel ex uno loco in alium traueant palam, & per rectum iter, non peccare mortaliter, nec ad restitutionem tene ri, si tributum, non solvunt, etiam ex exactor ex causa onerosa locationis gabellam accipiant; quia nimis durum effet, ut subdit teneat exactorem inquirere, vel expectare, ut exactores interrogent, & exigant, hoc enim tributum talis est esse natura, ut non debetur, nisi petatur, adhuc tamen verum est, quod aijunt Lefius, Bonacina, Salas, Stephanus à S. Gregorio, & alii obseruant eam locorum confunditatem, quae est optimis legum, & voluntatis Principis interpres, & sicut onus gabellæ justè potuit a Principi instituti, ita etiam potuit justè imponi omnis aperiendi, & manifestandi exactoribus ea, quae adevolu-

tur. Et ita etiam tener ex nostris Rubeus disp. 25. de Gabelli sef. 1. Qui Doctores etiam advertunt quod quando mercator est dubius de iustitia vestigialis impositi, & dubitatione proposita, & cum viris doctis, & probis collata adhuc ex quo dubius remaneat, in tali casu non tenetur solvere in conscientia, quia subditus est possessor sue libertatis, & immunitatis a vestigialibus, in dubio autem melius est conditio possidentis, de quo plura vide apud Card. de Lugo disp. 26. cit. sef. 6.

21 Denique ut aliquid dicamus de personis privatis à solutio ne gabellæ exemptis, certum est quod annes, tam Ecclesiæ, quam Ecclesiasticas personas, ac eorum bona est à solutione gabellarum exempta a Principibus secularibus impositarum ut habetur in cap. Non minus cap. Adversus de Inmanic. Ecclesiast. & cap. Quaenam de censibus in 6. & L. Presbyteros C. de Episcopis, & Clericis, & in Bula Cenæ excoim. 18. ex quibus constat hanc immunitatem non solum quadam bona Ecclesiastica intelligendam esse, sed etiam quod patrimonialis, sermo enim est ibi de bonis Ecclesiasticis abesse ultra limitatione. Et sub nomine Ecclesiasticorum veniente omnes Clerici, & Religiosi, & non solum Clerici maiores ordinibus insigniti, verum etiam minoribus iniciati, aut prima tonsura, factum est cum habitu incedant, & tonante Clericis, & interventi divinis, aut beneficio Ecclesiasticum habent iuxta Trident. decretum sef. 23. cap. 6. nisi alibi ex privilegio Pontificis aliud habere respetu Clericorum in facris Ordinibus non existentium, hoc enim potuit à Pontifice concedi in aliquibus locis ob Clericorum conditionem, & ne Principes deciperentur in suis tributis. Quo autem iure hoc exempti Ecclesiæ, & Ecclesiastici competat certum est de facto competenter ad minus iure humano canonico, civili, ut ex iuriibus allegatis sint constat, & aero etiam competat iure divino, dissentient Doctores, aliqui enim intendunt competere tantum iure humano, & alii vero etiam iure divino, quæ est communis Canonistarum sententia, quod videtur expresse tradi a Bonifacio VIII. in dicto cap. quamquam de censibus, dum ait quod Ecclesia, & Ecclesiastica persona, ac res ipsarum non solum iure humano, quinimum & divino à seculari persona exalationibus sunt immunitates, & satis etiam aper te inuitur in Trid. sef. 25. cap. 20. dum dicitur Ecclesia & personarum Ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione, & canonicii functionibus constitutam esse.

Q U A S T I O S E C U N D A .

De obligationibus justitiae ad publica judicia, spéculatibus.

22 Q uoniam personarum acceptio, ut dictum est ab inicio hujus disp. non tantum in partitione, & distributione bonorum, vel onerum communium Reipublicæ contingere potest, sed etiam in publicis iudicis ferendis. Ita Judex non secundum merita causæ iudicium exercet, sed post explicata alia munera justitiae distributiva, consequenter de obligationibus iudicis in publicis iudicis agendum est, & aliarum personarum, quae in eis interveniunt, ut sunt acculatores, testes, rei, Advocati, Notarii, & similes.

A R T I C U L U S P R I M U S .

De obligationibus Judicis.

P lura personarum genera, ut dicebamus, in iudicio publico intervenire solent, ut docet Aelius, part. quæf. 40. & alii communiter, quædam dicuntur persona principales, quia ad substantiam iudicis sunt necessaria, nempe Judex, Actor & Reus, ut habetur in cap. foris de verbis significat, alia vero dicuntur accessoria, ut Testes, Procurator, vel Advocatus, Tabellio, sive Notarius. In hoc itaque articulo de obligationibus Judicis agendum est, & convenienter Doctores quatuor principiū esse cōditiones ad hoc requiras, ut quis officio Judicis recte fungatur, de quibus agit D. Thomas qu. 67. ar. 1. & seqq.

23 Prima conditio est, ut habeat legitimam iudicandi potestatem, quæ quadrupliciter potest, una ordinaria, quæ competit ipsi ratione officii, ut Pontifex habet in omnes Christianos, Rex in suis subditos, & similes, qui ex dignitate seu officio suo iurisdictionem habent, ita quod d' ex tali officio, vel dignitate ei competit iurisdictione. Altera est delegata, quæ est ex commissione ordinarii, ut legatus Papæ, vel alii similes, unde Judex delegatus, seu commissarius dicitur, qui ex commissione aliquis supre-

Superioris iudicis iurisdictionem habet, & hic potest esse J udex specialis ad alias, scilicet, certas causas particulas deputatus; vel generalis ad omnes litiges, & causas in aliquo loco, vel Provincia judicandas. Tertia est arbitria, qualis est ejus, qui ex consensu partium in Judicem eligitur, & obligant sub pena stare illius sententia, qui etiam dicitur Judex compromissarius, non tamen habet auctoritatem publicam & licet possit sua sententia ligare, non tamen potest cogere ad eam implementam, ut docet D. Thomas quæf. 67. cit. art. 1. ad 2. Quarta de nimique est accessoria, quam quis habet in eum, qui licet sibi subditus non sit, delictum tamen intra limites iuris jurisdictionis committit, & in tali casu iurisdictionem in eum acquirit ratione delicti committi in eis territorio, ut habeat cap. postulati, & cap. final. de foro competenti. Itaque qui abque legitima potestate aliquo ex modis se in officium Judicis ingreditur, mortaliter peccat, & ad restitutionem danni tenetur, si quod ex illius illegitima potestate usurpatione sequatur, ut notat Toletus cum pluribus aliis lib. 5. c. 56. quæ autem differunt, & quotplex veretur inter Judicem ordinarium, & delegatum videri potest apud Fabrum. 4. 54. c. 2.

24 Secunda conditionis est, ut Judex sufficiens scientiam habeat, & judicet secundum veritatem, quæ illi iurisdictio tam in generali per leges divinas, & humanas, quæ dicimus optime callere debet, quam in particulari per instrumenta telles, aliaque similia documenta, ex quibus juvari potest ad probationes inducitas accurritus discussandus, ut possit carum investigate defectum. Et ratio hujus conditionis est manifesta, quia non minus tenetur Judex ad bonam fidei munieris administrationem, quam Medicus, Chirurgus, & alii similes; illi autem debent habere sufficientem peritiam, quæ ad bene, & utiliter sua ministeria exercenda requiritur, quam si non habent, ab his officiis abstineat, & tenetur ergo idem de Judicibus dicendum est, unde si ob eorum ignorantiam aliquod notabile deterritum ligabitur accidet, & probata est purè positive humana; lex vero obligatio in foro conscientia ad judicandum de rebus secundum veritatem à parte rei sibi nota naturalis est, & divisa; sed lex inferior neminem potest contraria Superiore obli gare; ergo nullus Judex potest licet judicare sine gravissimo peccato contraria veritatem sibi notam secundum falsum allegata, & probata, ut enim bene discutit Vulpes l. c. lex obligans Judicem ad judicandum secundum allegata, & probata est purè positive humana; lex vero obligatio in foro conscientia ad judicandum de rebus secundum veritatem à parte rei sibi nota naturalis est, & divisa; An judex tenetur condemnare reum, qui per telles legitimis probatur reus criminis, quem Judex privata scientia certò fecit esse innocentem. Et in primis convenienter eum Judicem teneri omnia tentare media, & omnem adhibere diligentiam ad illum resumere, ut ignorans non potest, licet legitime, & servato ordine juris, concitum, verba gratia impediendo accusationem, pro trahendo iudicium, interrogando diligenter, de circumstantiis loci, temporis &c. donec telles inventari diffidentes, disflumando carceris custodium, ut innocens autem possit. Quid si haec, & similia ad innocentis iurisdictionem proficerne nequeant, vel cautam remittere, debet ad Judicem superiorem, si ipse sit inferior, & coram illo testificari innocentiam rei, quæ ipse certò fecit, si hoc modo potest innocentem liberari posse, vel quavis alia ratione ab hoc iudicio abstinere; quod si est, ut secundum allegata, & probata est, ut talis sibi notam de potestate absolvere modo jam explicato; quod si ut populis tumultus, & scandalus, debet de necessitate salutis iudicium abe dicere, & ad nutum populi illud alteri committere, dicens cum Pilato. A cipio cum vot. & secundum legem vestram judicare.

25 In qua controversia tres sunt sententiae duæ extremæ, & una media. Prima sententia absolute negat unquam licere Judici proferre sententiam contraria eum, quem certò fecit esse innocentem; secundum est, quia repugnat iuri naturæ & divino innocentem directe occidere, quia hoc est intrinsecus malum, & Exod. 23. præcipitur Insomni: & Justinus non occides, ergo quomodo cum sciat esse innocentem, peccatum erit eis occidere; quia in allato cau adhuc directe occidetur innocentem & ejus mors intenderetur ad servandum juris positivi ordinem.

Conformat, quia iure naturæ distinet Judex iudicare debet secundum allegata, & probata, ut veritas servatur, & in jude dicando non erretur, ergo quando Judex certus est se errare, & veritatem non servare, iudicando secundum allegata, & probata, contra vitam innocentis non debet secundum allegata, & probata iudicium ferre, illumque morti adjudicare. Ita Angelus, Panorm. Filliac. Rosella, Toletus, Vulpes ex nostris tom. 3. p. 3. disp. 94. a. 3. & plures alii. Secunda sententia extrema affirmat semper Judicem proferre posse sententiam in quacumque causa iusta allegata, & probata, ideoque reum ita convictum ad mortem condemnare teneri, quiescit altera facere non potest. Fundamentum est quia Judex sustinet personam publicam, non privatam, sicut deinceps gerit vices communites, ergo debet ut publicas notitiae autem publica est illa, que habet

Mafri Theolog. Moral.

tur per allegata, & approbatā; ergo Judex sic iudicare debet, atque idem illum ad mortem condemnare tenetur, qui secundum allegata, & approbatā censetur nocens, & dignus morte iudicatur, quamvis Judex esse innocentem sciat privata scientia.

Confirmatur, quia si non esset ad hoc obligatus, aperiatur via Judicibus ad non castigandos reos, quantumvis eorum delitum probaretur, quia scilicet possent dicere, quod ipsi non privata scientia cognoverent esse innocentes, hoc autem efficiat magnum inconveniens in Republica. Ita D. Thom. q. 67. ar. 2. Ca jetanus, Sotus, Sanchez, Valentia, Saloni, Arragonius, Reginaldus, Clavis regia, Navarrus, & est communis apud Summissas, & juristas, quam etiam sequuntur ex nostris Alfanus lib. 1. tit. 18. ar. 10. & Pontius disp. 59. q. 3. Tertia tandem sententia media distinguunt, de causa criminalibus, in quibus agitur de poena vita, vel mutilationis, & in his negat licere iudicandi innocentem condemnare ob rationes præi sententias; in causis vero civiliis, vel ubi agitur de poena pecuniaria, vel exiliis, aut privacionis officiorum licere concedit. Ratio differunt, & quotplex veretur inter Judicem ordinarium, & delegatum videri potest apud Fabrum. 4. 54. c. 2.

26 Harum opinionis prima mihi magis placet, ejusque fundamentum stabilius videatur, quia scientia testium requiriatur in iudicio ad informandum Judicem facti ignoratum, quare si Judex fuerit propria scientia facti plenisimis informatus, ex qua sibi pariter conspicua fixa falsa testium depositio plane non video, quoniam licet iudicare possit sine peccato contraria veritatem sibi agnoscere secundum falsum allegata, & probata, ut enim bene discutit Vulpes l. c. lex obligans Judicem ad judicandum secundum allegata, & probata est purè positive humana; lex vero obligatio in foro conscientia ad judicandum de rebus secundum veritatem à parte rei sibi nota naturalis est, & divisa; sed lex inferior neminem potest contraria Superiore obli gare; ergo nullus Judex potest licet iudicare sine gravissimo peccato contraria veritatem sibi notam secundum falsum allegata, & probata. Nec urgat fundamentum secundum sententia, quod Judex sustinet personam publicam, & ideo ut debet notitia publica, quæ habetur per allegata, & probata. Quamvis enim iudex sit persona publica, negatur tamen ipsum ut debere publica notitia, quæ in conscientia scit esse falsam, cum tanto innocentis detrimento, quem privata notitia novit esse talem. Regula tenetur condemnare reum, qui per telles legitimis probatur reus criminis, quem Judex privata scientia certò fecit esse innocentem. Et in primis convenienter eum Judicem teneri omnia tentare media, & omnem adhibere diligentiam ad illum resumere, ut ignorans non potest, licet legitime, & servando ordine juris, & scilicet, ut sibi notam de potestate absolvere modo jam explicato; quod si urgeat populis tumultus, & scandalus, debet de necessitate salutis iudicium abe dicere, & ad nutum populi illud alteri committere, dicens cum Pilato. A cipio cum vot. & secundum legem vestram judicare.

27 Quaræ, An potest Judex est contraria condemnare illum, quem certo scit esse reum criminis, licet non comprobetur per testes, vel alias legitimas probations. Quamvis de hoc quoque variis modis dicendi, cum communiori tamen dicendum est, quod iudicem inferiorem non posse, & ratio est, quia Judex inferior auctoritatem non habet derogandi legibus Superioris, sed juris ordinem servare tenetur, ordo autem juris est, ut non condemnetur, qui secundum allegata, & probata constat esse innocentem. Si vero sit Judex supremus, ut Rex, vel Princeps absolutus posset facere ad impedendum malum grave quo posset ex vita ipsius Reipublicæ imminere, qui bonum Reipublicæ debet præferri vita ipsius, qui nocumentum notabile ei inferret. Extrâ tamen talen causam ordinariæ, & per se loquendo non potest illum condemnare, quiescit crimen omnino secreto, & probari non potest, & ratio est, quia ius defensionis rei, & probatio testimoniis competit reo ex iure naturæ; unde denuo Deum ipsum contraria Adalat non præculisse sententiam nisi prius vocatum, & auditum, & defensum. Cum ergo Princeps in iure naturæ dispensare non possit dicendum est non posse nocentem occidere probatum per telles innocentem, sed ilium occidendo mortaliter peccare, & ad restitutionem obligari, Ita Arragonius, Navarrus, Clavis regia, Lefius, Bonacina Lugo, Pontius, & alii communiter.

I 2 18 Ter.

ermenta quā per obligationem conscienti. Ad ultimum neganda est etiam consequentia cum eodem Auctore, quia tortura non est in peccato negationis veritatis; cùm enim nondum constet, quod neget veritatem, nec ea de causa puniri potest, sed etiā medium licet, & jure gentium introductum ad exquirendam à reis veritatem, sicut cancer atque ad eos infideliendos; sicut ergo Iudeus ratione iuri munieris suis habet custodiendi in carcere, & adhuc reus suis naturale retinet ad fugendum è carcere pro vita tua: sed pariter quamvis Iudeus habeat exquirendam veritatem per torturam, & alia tormenta, adhuc reus suis naturale retinet ad tuncmodum proprium crimen pro vita servanda, si vixi suppetant superandū, & tolerandi illa tormenta. Quare concludendum est opinione communem, afferentem iuri dictum accusatum, & interrogatum de crimen vero teneri ad veritatem confitendum sub mortali, veram enim de accusato plenè convicto per plenam probationem, non per semplenam, licet eum sit iuridice interrogatus, & accusatus, nō tam in tali gradu, quod teneatur ad confitendum, quia non est plene convictus, ut Faber adiungat l.c. ubi etiam sit ex hoc se qui reum a Jūdice coactus iuriare de diecēda veritate ex principio processus ante probationem criminis, & antequam reus sit convictus, negando cum iuramento se non perpetrare crimen illud, non peccare mortaliter, neque esse perjurium, quia iurat se non fecisse proposita, ut proponuntur, & se non iurat falsum, quia non dicit mendacium ob rationem allata.

10. De iuris iustitiae. Unde respondeat, quod absoluta necessitas

48 Quares; quid dicendum; quando non obstante delicti negatione; reus conviclus est; & damnatus ducitur ad ultimum supplicium; an tunc in mortis articulo obligandum sit à Confessario factum fuisse crimen. Negare quamplures; quantum fundamentalius est; quia finio iudicatio; & prolatio sententia fuit obligatio. Ratiō enim Iudei functus est ab eo. Tum quis nihil posset eum ad hunc obligare; nisi quid alios posset mala concipi opinio de Justice; & testibus; quia iniuste processuī dicammodo innocentem; sed non obligatur ex hoc capite; quia non deberet illa opinio concipi de Justice; aut testibus; sed post eius existimari debet; quod condemnatus esset vere reus; & quod tam non fateretur in crimen; quia putaret se non esse ad hoc obligatum. Ita Navarrus; Sanchez; Philiacus; et ceteri quoque sequitur Card. de Lugo; & Poncius ex nouis loc. cit.

rius detrimento. Unde non placeat; quid absolutè pronunciat Vulpes noster disp. 117. art. 1. nullum dari praecipuum obligans sub feliciter culpa ad ultimum iuramento sponte ferendum; quia ad id obligat falso praeceptum charitatis; cùm ita necesariter est ad impediri gravia malitia proximi; aut Republica. Quando autem nullum talesdamnum imminet; nullatlas extat orationis; quia pro iusta de linquentibus punitione nemo tenetur se offere ad tali scismam; siquidem ex iuncta configuratis praeceps quatalis; parum danni incurrit Republica; aut proximus laetus; cùm ipse quoque ex Christo Evangelico injuriam altatam dimittere deberet. Et ita dicendum est; etiam in casu; quo accidatur ingrave imminet periculum delictu corporis; tunc enim non reficiatur ad configurandum nocentem; sed ad liberandum ac securitatem; qui si sponte; & quam-

Affirmant quii ex contrario fundamento, quia dum sententia non est executioni mada, adhuc censetur reus esse sub iudicis potestate, & ejus obligatio perferatur ad veritatem dicandam. Tunc quia ieius taciturnitas & negotio in detrimentum accusatoris, testium, & iudicis redudat, qui apud populum male audiunt, sed rursum etiam ad ultimum supplicium ducunt in astrena sua innocenti perfusit. Nec satisfacit, quod dicebatur, quod potius existimari debet condemnatum esse vere reus, & suam sententiam non fateri, quia putaret se non esse ad huc obligatum. Hoc inquam, non satisfacit, sed potius opolitum convincit, quia in tali cœlo tenetur Confessor plausum docere, & à tali opinione erronea retrahere, cum enim plenus convictus supponatur, & spes evadendi mortem non adsit, certa omnino ratio celanda veritatis, ut supradictum est; id est, quia Cœfessor in tali cœlo eum cogere debet veritatem fateri sub peccato mortalium, unde haec sententia opinio mihi probabilius videtur, & doctrina Scotti iam allata conformior. Alia plura ad obligitationem Rei spectantia videri possunt apud Affanum & Fabrum loc. cit.

do non tenebatur accusati, sibi impunit, qui in illo cogente tali periculo se expoluit; ut notat ex auctorite Alfonso tit. 37. artic. 3. & Pontificis disp. 59. q. 5. Quod si fuerit obligatus concedunt communiter telēm ex charitate teneri ad succurrendum illi. Ita Navarus, Molina, Lesius, Bonacina, Card. de Lugo, & ali communiter.

¶ Secundum queritur, An ieius a competente Judge legitime interrogatus teneatur veritatem sibi cognitam edicere, & de crimine testari. Et quidem certum est apud omnes teneri veritatem aperire saltem cum dehinc plene probari posset, ratione, quia si in tali cœlo tellis cogi non possit a judge ad testandum, & probandum, nemus accipere audebit; et milenio accusator probare posset, si tellis a probandum cogi non posset, unde criminis sapientia impunita manerent. Imo tellis sic interrogatus non tantum virtute obedientia tenetur dicere veritatem, quia iusto Superiori, & legitimè precipienti parédat est, sed etiam ex iustitia, unde fallum dicendo, vel verum ascendendo teneri ad felicitationem danni sequentis partis ieiula, cum enim hic modus probandi veritatem per tellis ex natura eius aptissimus.

ARTICULUS QUARTUS;

De Testibus, ac eorum obligationibus.

Norant, communiter Doctores, notitiam, & cognitionem criminis ad condemnationem Rei, necessarij requisitione ex triplex capite, sensu posse; primo ex confessione ipsius Rei crimen sponte confessum, secundo ex deprehensione ipsius in flagrante crimen furti v. g. vel adulterii, aut homicidii, & similius, quod contingit, quando Iudex ipsius cum dubiis, vel tribus retribus Reum in actu criminis deprehendit; tertio tandem ex confessione testium, quibus Reus convincitur, unde talis dictio rei gesta probatoris de cognitione criminis, que hoc modo recipit, est obiectum.

tione criminis, qui hunc modo acquiritur est ferro in propria. Supponunt etiam communiter ad legitima, & plenam in iudicio probationem duos testes ad minus requiri, cum facile sit unum pervertere, duo verius disimile; siue quicunque eos debere primi ex externo sensu id percepisse, de quo testantur, & non ex auctoritate tantum, secundo de codem factis, & criminis cum eisdem circumstantiis deponere, aliquin testes erunt singulares, ut vocant, qui plenam probationem non faciunt, ut infra constabit; terciis tandem in esse debent idonei, & omni exceptione maiores, ita dianum ex nulla in eis decidetur condictio, quo ma-

52 Secunda sententia negat, & ratio est, quia cum unius dumtaxat testis fecit crimen aliquod, crimen illud non dicitur publicum, sed occultum, quia in iudicio probari non potest, nec plene sine semper, & ideo testis non tenet illud manifestare, nec malefactorem, qui hic le defendere potest, & ipsius crimen negando testem de calunnia accusare. Confirmatur, quia testis solidum responderem tenetur ad id, quod Judex iuridice interrogare potest, hic autem inquisire non potest nec de delicto occulito, nec de delinquente non infamato, ergo nec testis debet eum manifestare, unde falsum est fundamentum opinionis

nus testari possint, quæ quidem conditiones duobus illis versibus insinuari solent.

*Conditio, sexus, aetas, fama,
Fortuna, fides, in rebus iuris requirentur.
Ideoque inter exceptions, quia in iudicio circa telles proposuntur, principali est exceptio perfungi, quod si felicitas, telistica non possit, quia persona telis alicui ex predictis defectibus subiecta est. Hinc a telistica recipiuntur, Servi, Mulieres, Minores, & Impuberes, Iamic, Consanguinei, Perjurii, Socii criminis, Personae inopes, & viles, Deliri, & Semifatiti, ut apud omnes Juris iustitia videbit potest. Hoc supposito :*

50. Primo queritur, An Tefsis debet se offere ad tefscian-
dum, & quidem certum est apud omnes non teneri ex iustitia,
atque ideo ex omnifione tefscianfis ad reftitutione
damnum partis lefa non teneri; quare folium dubitatur, an ten-
tus falefum ex charitate, vel alia virtus. Et communis opinio
docteri, quando ex tefsciano necifaria et ad impedi-
endum grave Reipublicam damnum, vel aliecius tertii, quod alter
erit vitari non potest, & ratio deducitur ex communis obligatio-
ne charitatis, que quidem omnes obligat ad impedientium gra-
ve alterius damnum, si fine gravis nocumento proprio id fieri
potest, qua limitatio additur, quia in tali caufi tefsis ab hoc one-
re eximitur officiendi fe, quando fibi, vel sui gravis timerit in-
commodum, cui auxilium proximi non proponderet, nam
charitas non obligat ad fecundum unum auxilium cum tanto alte-
ro. Hanc regulam, quando infelicitate recognoscitur

rius detrimento. Unde non placet, quod absolute pronunciat Vulpes noster difp. 117. art. I. nullum dari praeceptum obligans sub leghali culpa ad celluminiuum sponte ferendum, quia ad id obligat falem preceptum charitatis, cum ita necessarium est ad impedientiam grave maiorum proximi, aut Republice. Quando autem nullum taledamnum imminet, nullatales extat obligatio, quia pro iusta delinquis punitio nemo tenetur se offere ad tescificandum, siquidem ex iusta castigatio- nis praeceps que talis, parum danni incurrit Republika, aut proximus laesus, cum ipse quoque ex consilio Evangelico injuria allata dimittere debetur. Et ita dicendum est, etiam in eau, quod accusatoris grave iminente periculum detrectu probacionis; tunc enim non tescificatur ad castigandum nocentem, sed ad liberandum accusatorem, qui si sponte, & quam-

do non tenebatur accusavit, sibi imputer, qui nullo cogente cal-
periculo se expulso est ut notat ex multis Altefanus tit. 37. art.
3. & Pontius disp. 59. qu. 5. Quod si fuerit oblatus concedunt
committitur tamen ex charitate teneri ad succurentum illi.
Ita Navarrus, Molina, Lefthus, Bonacina, Card. de Lugo,
& alii committuntur.

3. Secundum quatuor, An testis a competente Judge legitime interrogatus teneatur veritatem sibi cognitam edere, &
de crimine testari. Et quidem certum est apud omnes teneri veri-
tatem aperire falso cum deictu probare potest, ratio est,
quia si in talibus testis cogi non posset a judge ad tellan-
dum, & probandum, nemus acculeare audierit, nil enim accusa-
tor probare posset, si testis ad probandum cogi non posset, unde
crimina sapient impunita manent. Imo testis interrogatus
non tantum virtute obedientia tenetur dicere veritatem, quia
justo Superiori, & legitimè præcipiente parésum est, sed etiam
ex iustitia, unde falso dicendum, vel verum taceo tenetur ad
selfitum, dum sequens partis laze, cùm enim his
modis probandi veritatem per telles sit ex natura rei aptissimum;

ut veritatem indagandam, & detegenda delicta, & ad hoc ex legibus, ac consuetudinibus ordinatus, sequitur non solum ex virtute, obedientie & teneri testem legitime interrogatum veritatem dicere, sed etiam initio, saltem quando delictum plene probatur potest, ut notat Pontius L. c. cum pluribus aliis. Appositum tamen dixi, saltem quando delictum plene probari potest, nam quando non potest plene probari, ut quando crimen solum est notum testi, & accusatori, controvertitur est inter Doctores, at testis, qui solum notum est crimen commissum, testari tenetur. Prima sententia affirmat, & ratio est, quia testis in eo causa legitime, & iuridice interrogatur a Juge, secunda respodere tenetur, & veritatem faceri. Ite Sotus, Azorius, Salonius, Arragonius, Clavis Regia, Valentia, & alii apud Bonacinam dif. 10. qu. 3. punci. 3. quos ipse sequitur.

52. Secunda sententia negat, & ratio est, quia cum unus dum taxat testis fecerit crimen aliquod, crimen illud non dicitur publicum, sed occulatum, quia in iudicio probari non potest, nec plene ne sempli, & ideo testis non tenetur illud manefactare, nec malefactorem, quia hic se defendere posset, & si ipsum crimen negando testes de calumnia accusare. Confirmatur, & quia testis solum respondere tenetur ad id, quod Iudex iuridice interrogare potest, hic autem inquirere non potest nec de delicto de culto, nec de delinquente non infamante, ergo nec testis debet eum manifestare, unde falsum est fundationum opinionis

opposit, quod in tali casu testis legitimè, & juridice interrogatur a Judge. Ita Sylvester, Armilla, Angelus, Lefius, Card. de Lugo, & plures alii, & sequitur ex nostris Faber dif. 5. c. 3. n.7. & cap. 7. num. 160, ubi ait, quod *Judex tunc iustè interrogat testem*, quando interrogat de crimen publico, manifesto, sed falso coram pluribus, vel præcedit infamia; non autem quando interrogat de crimine occiso, quod nemintestis, nisi unicelle testis, tunc enim testis, cum scire crimen illud esse occultum, non tenetur manifestare, cum verò est publicum, id est, plures sciunt illud, cum *Judge interrogatur*, tenetur veritatem fateri, & subdit contra Sathan, Azorium, & alios ita dicendum est, ut *Judex per Inquisitionem procedat*, sive per accusationem, sive denunciationem, quod crimen est occultum, & letcretum, non tenetur testis unquam manifestare illud, quod exenti a fieri debet, quando crimen est publicum, sed delinquens ei occulit; sive delictum est publicum, id est, coram pluribus factum, tenetur testis manifestare illud, tunc cum proclamatio via inquisitionis, quia ex accusatione, vel denunciatione, quia fama proximo non aferatur, cum peccatum sit publicum, & ipsa testis superiori obredire teneatur, & dicere publicum, quod fuit publice. Hæc secunda opinio veteri mihi videatur, & probabilior.

Contra hanc opinionem, etiam si in legi causa, 85. in-

53 Convenient tamen omnes, tellem etiam legitime, & iudicem interrogatum non tenet testari in sequentibus causibus. Primo si crimen sub secreto fecit, quod universaliter de secretis confessionis Sacramentum verum est, ut patet dictis de signo Confessionis lib. 4, sententia, quod etiam verum est, si crimen acceptum sub secreto naturali, ut contingit de consiliorio, advocate, medico &c. modo tamen non sit necessarium illum revelare ad magnam Reipublicam, vel proximum malum avertemendum; nam in tali causa, etiam si jurisdictiones nulli dicturum, licet tale secreteum detegere, quia talia iuramentum non obligat, cum iure naturae tenet ad contrarium. Secundo si ex tali testimonio fibi, vel suis notabili damnum immineat, in tali enim causa iustus habeat celande veritatis causam, unde, si interrogatur a Judice, aequivocatione uti potest, & iuxta restrictionem mente conceptam iurare, & testari, tunc enim habet iustum aequivoconium caufam ex lenitate charitatis non obligat ad proximi- mi subventionem cum tanto incommodo, nisi communione bonorum alteri postulet. Tertio si alter probabilitatem in facto non pessaverit, vel proper ignoranciam, vel quia rem aliquam accepit in occultum aliquius debiti compensationem, tunc enim iustam habemus sciendi caufam, quia mens iudicis est inquirere de delicto. Quarto quando in causis criminalibus, in quibus mortis, vel muriations sententia infligenda censetur, testimonium ferendum est, ad illum enim Clerici non tenentur, Quinto tandem si factum intelliexisti per iniuriam, v. g. aprexiendo literas, vel alium cogendo ad revelationem, ac etiam si a viris non satis dignis acceptum, ad tunc sententia gerere potes, ac si nihil scires. Ita Laynum, Molina, Aзорius, Filiiue Bonacina, Card. de Hugo, & allii paucum.

Bonacorsi. Card. de Lugo, & illi paucum.
54. Tertio queritur, A&Q quomodo percepit testis subterfagio de se testimoniū citatus a Judge, ac scilicet, si ea de causa aliquis iniuste ac adversario leditur percepit tantum testis, non folū contra obediētiam, vel charitatem, sed etiam contra iustitiam cum onere restituēti. Prima opinio affirmat peccare contra iustitiam. Secunda operis restituēti, unde infar non folū contra iustitiam. Tercia operis restituēti, non folū contra iustitiam. Quarta operis restituēti, non folū contra iustitiam. Quinta queritur, A&Q citatis proctissimorum faranda proximo donati opinione habere debemus, illi nobis oportuit confiteri, id est in tali causa Judex indicare debet reum verum dicere, non autem testem. Addam tamen Jurisperiti plures testes singulares sufficiunt ad torturam, & aliquando etiam ad sententiam extraordinariam. Ita Faber notet dīsp. 5, cap. 7, ex pluribus Jurisperiti ab ipso citatis.

institutum, & cum onere restituimus, unde infest non solidus
per contra iustitiam, qui fugit post citationem, aut aliqua ar-
te, vel fraude evitatur, ut testimonium eviter, postquam iuridi-
cet, & legitimè citatus est, sed etiam qui fugit, vel se abscon-
dit antequam legitimè citatur ad serendum testimonium. Ra-
tio: si, quia hoc illa modo tergiverat eum efficiens, & mo-
rals causa, ut Iudex sententiam ferat in alterius dannum.
Confirmatur exemplum, quia si Iudex v. g. aliqui pricipiat,
& coniunctus est ad alii, ut illi punitur, & alii liberantur.

ut Scripturam proferat ad causam pertinemem, illa eam occulteret, vel lacraret, tenetur restituere parti, cuius interierat Scriptura prolatio; ergo similitudine ad restitutionem tenetur, si restituimus eum occulteret, quod Iudeus proferri praecipit. Ita Sotus Navarros, Emmanuel Sa, Maldetus, Sanchez, Salonius, Azorius, Reginaldus, & alii.

Azorius, &c. &c.

55 Secunda opinio negat peccare contra iustitiam, cum onere restituunt, sed contra charitatem, vel obedienciam nam non loquendo de teste, qui se abscondit, ne ipsi praeceptum Iudicis incimeret, nonundam ligatur praeceps, nullus enim ex mandato Superioris obligacione contrahit, antequam mandatum ei debito modo imponatur, scilicet lex non obligat quantum non intimidatur ergo qui fugit aequum in legitime citetur, contra iustitiam non peccat, nec ad restituitionem tenetur, si enim ius aliquod usurpat pars ex eius testimonio, id ex praecipto oritur, iam intima est, loquendo vero de eo, qui fugit post citationem aut aliquis fraude, vel arte uitiorum a testificando subtrahat, postquam citatus est, nec iste contra iustitiam peccat, & ratio intelligentia in ante factum, ante teutonum praestitum, quia post factum ad restituitionem non tenetur iuxta regulam, generaliter Superioris traditam sif. p. 4. q. 1. art. 1. nu. 10. & 11. quod accepta ob turpem causam v. g. ob homicidium partatum, vel quid simile restitutio non debent, quia jam praestitum est aliquid pretio estimabile, pro quo licet est premium illud acceptum retinere. Ita Vafquez, Emmanuel Ss., Bonacina, Card. de Lugo, & ex nostris Alfonso I. t. iii. 37. a. 6. quod probat ex cap. Non sane, ubi habetur quod pecunia data non restituetur, qui turpiter det, Iugia cui obstat propria turpitudine. Itaque solum est difficultas, an pro vere testimonio ferendo possit aliquid recipi abque obligacione restituitionis, Affirmant Valentia, Sorus, Bannes, Navarrus, Clavis Regia, Bonacina, & alli.

38 Tertius queritur, an licet denunciare delictum occultum, quod nullo modo a denuncianti probari potest. Prima sententia negat, & ait tunc fore contraria justitiam illud per viam accusationis, vel denunciationis aperire, cum enim probari non possit, non potest quoque puniri; proinde que ex ejus manifestatione nihil aliud, quam alterius infamia sequi potest, & cœpito existente delicto infamaretur proximus, qui jus habet ne famam amittere ocululo existente criminis. Ita Leffius e. 19, dub. 13, quem sequitur Abelius loc. cit. cum pluribus aliis. Duos tamen excipiunt calus, in quibus licetum esse dicunt Superiori patet esse crimen occulatum quamvis probari non possit. Primum est, quando ex occulo illo crimen grave aliquod in malum spirituale, vel temporale imminet, quod non Superioris potentia, vel auctoritate averti, & impedit potest. Alter est, quando id conductere existimat ad emendationem illius, qui crimen hujusmodi commisit, tunc enim Superiori, non quidem, in Judicii, sed ut patri manifestaret potest, præmissa tamen admonitione si acerna.

39 Secunda opinio afferit, quod licet in rigore theoricō, ita faciliendum sit, in praxi tamen nunquam peccari etiam oculi occultum criminis Judicii deferantur ab eo qui injuriā pallas est, vel abiit, ad quos injurya pertinet; ut pater, frater, &c. Ita Tamburini cum aliis loc. cit. cap. 2. §. 4. quod probat, quia Iudex & Prelatus, quibus multa sunt cognita, quique manus, ut dicitur, valde longas habent, alias fortasse conjecturas, explicantur, per quas ad judicium procedere possint, & re ipsa milles evenit, oculūtūm delinqüentis comprehensib[us] industris ministeri non tardū fuerint. Confirmatur, quia sumnum malum Reipublice effet sceleratis, ac impunitate oculi criminis infamare devandi proximum, nam quando se iunt se, quos nondocimur quod oculūtūm peccaverint, sed apud Iudicium panis, avertentur facilius a malis. Hoc idem afferit etiam ex nostris Pontiis loc. c. quando delicta sunt contra bonum communem, & non sunt emendata, nam in talis causa sit denuncianda esse, etiam si non possint probati, si tribunali, ad quod defendenda sunt, sit tale, ut hoc non obstante, possit adhibere remedium, quod probat ex praxi S. Officii, seu Inquisitionis cui denunciata tenetur mulieres in Confessione a confessario sollicitate peccatum ipsius, quamvis ipsum probare non possint. Addit tamen hic Auctor prime sententia favens de facto in aliis causis non esse denuncianda judicialiter crimina, que probari non possint, quia communiter tali denunciacione requiriunt, ut judicialiter vel puniantur, quod fieri nequit quod delicta probari non possint, quod etiam inuit Sotus 4.d. 15. q. 4. l. F.

40 Utraque opinio, et probabilitas, & sicut prima supponatur Card. de Lugo dif. 37. lec. 7. num. 76. communior, & probabilior, unde inquit neminem posse licere judicialiter denunciare, nisi quod bona fide putar possit in iudicio legitimè probari, alioquin fine ullo fructu infamaretur proximus per illam inutilitatem denunciationem. Nihilominus secunda quoque sua probabilitate non care, siquidem, ut bene discutit Taburini loc. cit. præstat Superiori scire delicta subditorum, non folium in foro paterni, sed etiam in judiciali, nam licet, quando ex defectu tellium probari non possint, procedere nequeat ad possum, adhuc tamen illa cognitio inservit saltem, ut forte incidentem eum, in familia peccata, possit postea Iudex securius castigate, & peccata sequentia per primū ab eodem superiori cognitum magis poterit confirmari. Recte tamen excepti hic Auctori ibidem occultum aliquod crimen hominis gravissimi, quod licet non putar posse ad Judicium deferri, non folium quod unū sibi est cognitum, sed etiam quando per paucos refut probatur, & quia si tale crimen propalaretur, magnum esset scandalum in Republica, unde in tali causa utique infamaretur proximus sine sufficiēti causa.

41 Quartu[m] queritur, an qui non accusat, vel denunciat delinqüentem peccet, & ad restitutionem tenetur. Communis opinio docet non accudentem, vel denunciante crimen commissum contra bonum publicum, vel privatum peccare mortali contraria charitatem, quia quilibet ex charitate tenetur succurrere proximo graviori indigenti, non tamen ad restitucionem teneri, si ex sola charitate tenetur accusare, vel denunciare, quia ex obligatione charitatis, & ejus violatione obligatio restituendi non oritur, fed ex violatione iustitiae funde qui non accusat, vel denunciare, cum ex iustitia accusare, vel denunciare tenetur, certum est etiam ad restitucionem obligari; unde fiscalis, custos sylvarum, gabellarum, & alii officiales, qui ex officio accusare tenentur portantes arma prohibita, transferentes merces de uno loco ad alium sine gabellarum solutione, & similes damnificantes, peccant mortaliter etiam contra iustitiam, & ad restitucionem tenentur danni illatex omissione accusationis, vel denunciationis, nam qui non facit, quod ex officio tenetur, iustitiam violat, ex cuius violatione

obligatio oritur restituendi. Ita Saloniūs, Clavis regia, Bonacina, & alii passim. Exceptit tamen Navarus in Manuali c. 17, duos calus, in quibus illi quoque nec mortaliter peccant, nec ad restitucionem tenentur, ut Faber adverit loc. cit. Unus est, quando non denunciare eos, qui faciunt contra leges humanas, eo, quia id faciunt in extrema, vel gravi necessitate constituti, lex enim humana charitatem defraude non intendit, & idem in tali calu denunciare non obligantur. Alter calus est, quando delinquentes, & trahagenses sunt confanguinei, vel affines, aut etiam aetia amicitia conjuncti cum eis, qui leges, & statuta considerunt; in tali enim calu presumitor legislatores predicti legisbus, & statutis illos non subserueri; in reliquo omnibus casibus predictis officiales mortaliter peccant, & ad restitucionem tenentur quia faciunt contra officium, & iuramentum, & bono publico prejudicant. Alia plura ad officium accusatoris spectantia, vide apud Altefanum, & Fabrum loc. cit.

ARTICULUS TERTIUS.

De Reo, seu accusato, ac ejus obligationibus.

42 P Lura de Rei obligationibus disputari solent a Summifl[is], & Jurisperitis, sed praetertim, an, & quomodo tenetur fateri veritatem, quando a Justice interrogatur; & quidem communiter convenient, quid si a Justice legitimo interrogetur secundum formam iuri modo jam explicato ar. 1. num. 28. tenetur verum respondere, & veritatem aperiere, quia Iudex iuridice procedes potestem habet obligandum ad veritatem aperiendam, alioquin, Judicium potestis omnino vanum effet. Si vero Iudex legitiman non habeat potestem, aut formam iuriis interrogando non servet, non tenetur Reus veritatem, aperiere, quia Iudex iuridice non procedens Reo obligationem imponeat nequit ad crimen aperiendum, vel iurandum ex cap. Inquisitionis, & a Justice, Qualiter, & Quando of Accusationibus, re ipsa millies evenit, oculūtūm delinqüentis comprehendens fab[us] industris ministeri non tardū fuerint. Confirmatur, quia sumnum malum Reipublice effet sceleratis, ac impunitate oculi criminis infamare devandi proximum, nam quando se iunt se, quos nondocimur quod oculūtūm peccaverint, sed apud Iudicium panis, avertentur facilius a malis.

43 Quod vero index iurisdictione carerit, vel eam habet impedita, vel reum interrogatur iuriis ordine non servatos, ut si ei interrogetur non præcedente semplena probatio faleprole delicti, vel indicis expressi, afferunt communiter Doctores Reum non teneri ad interrogata responderem. Quod si a iudice cogatur, quod tandem sine peccato facere non potest, nec ab illo per appellationis viam declinare possit; tunc potest respondendo crimen occultare prudenter, & veritatem aliquibus verbis multipliciter in veritabilibus, seu ex quo vocatione aliqua, vel restituzione aliqua metu regere ex modo, quo Scotus nostra declarat 4. dif. 15. quæf[er] 4. art. 3. Ratio est, quia ut notat Altefanus notit lib. 1. tit. 4. art. 2. aliud est veritatem tacere, & aliud est falsitatem proponere, primū licet in aliquo causa, non tenetur, etiam tenet quis semper omnem veritatem confiteri, sed tantum illam, quam potest, & debet iudex ab eo requirere secundum ordinem iuriis, puta cum super aliquo crimen praefit infamia, vel apparuerint aliquae expedienciae iusta, vel etiam præcessit probatio semplena. Secundum autem scilicet, falsitatem proponere; & mentiri in nullo calu licet; si ergo accusato licet se defendere, veritatem illam, quam confiteri non tenetur, occupando per aliquos congruos, & licitos modos, & non respondendo ad quæ respondere non tenetur; hoc enim non est se culminiose defendere, sed prudenter evadere; non autem licet ei, vel falsum dicere, vel vetum illud, quod confiteri tenetur, tacere, neque etiam aliquam fraudem, vel dolum adhibere, quia fraus, & dolus vim mendaci habent, & hoc est se culminiose defendere. Modum ergo respondendi in tali calu, ac se defendendi doceat Scot. loc. cit. lit. G. ubi inquit, quod in hoc calu causa est responsio Juristarum, nego propositum, ut proponitur, & hac quidem sine mendacio dici possunt in propvio ait Doctor, quia proponitur reum publico, & ut publica, & publice probata, sic autem negare ea potest quis, si fece ea non posse probari in publico. Ita Scotus ibi, quam doctrinam optimè

optimè declarat Aretinus ibidem quæst. 4. art. 6. ubi ait, quod Reus de vero occulto criminis accusatus, aut denunciatus contra juris ordinem respondendo simpliciter se crimen objectum non committit, non mentitur, nec peccat mortaliter, quia quando quis contra juris ordinem interrogatur, ista negatio, non feci, aut non committit crimen hoc, quamvis videotur crimen negare in universali, dicta tamen in tali loco, coram tali persona, & ad talen interrogationem facta accipi potest refracte, & non in universo. Judge enim in iudicio, ut persona publica Reum interrogat, & quamvis absolute, & in universo interrogat, ejus tamen interrogatio refracte accipi debet secundum ordinem juris, scilicet, an fecerit crimen illud publice, & tali modo, quod posse in iudicio probari jure cuncte eis interrogatio de peccato occulto in intelligi non debet, recte, & sine mendacio responderet Reus: non feci, vel non committit crimen, scilicet, probabile in iudicio, de quo tantum iuste index interrogare potest. Nec sic respondendo reus mentitur, nec mortaliter peccat, quia cum in qua interrogatio neminem obligat, non mentitur uten- do hujusmodi verbis, quia verum sentit in mente profectus habere possunt, mendacium enim per se in hoc consistit, ut quis verbum negare intendat eam veritatem, quam concipi loquens cum altero, quod in proposito non contingit, ipse enim verum sentit in mente sua concipi, nimur non feci, vel non committit crimen in iudicio probabile, aut de quo iuride interrogari, vel denunciari possim, quod est verum. Unde Reus in tali calu mendax non est, licet neget crimen verum, quia illud negat non absoluto, sed ut publico, & re vera in publico non est nocens, nec criminios, sed in privato, & idem dum negat se illud in publico perpetrat, & in extremis necessitate aliena surperierit ergo nequit cogere reus ad veritatem aperiendam, quamdiu spem habet evadendi in causis in quibus valde gravis pena corporalis imponitur.

44 Sed objecies, quia negans crimen verum in tali casu membrum mendacio perniciōsum, tam accusatori, quam Reipublica, huic quidem, quoniam ob eius mendacium publicus Reipublica impedit a punitione ejus iusta; accusatori vero, quia proper tales negationes, & mendacium de calumnia notatur. Respondeat Doctor negando assumptum quod ait utramque partem, quia Reipublica non omnia mala punire debet abfoliūtū loquendo, sed solū illa, quæ justè punire potest juxta ilud Deuter. 16. Juste quod infamie ex excessu, talia autem sunt, quia coram Justice sculari futiliter probari possunt, & idem Reipublica non iudicet, si divinum iudicium exceedit iudicium eius, ut aliqua reverentia divino iudicio, super que non potest ex iudicium Reipublica quia homo videt ea, quipatet, Deus autem iustus est. Adit Doctor, quod neque est mendacium perniciōsum contra accusantem, quia in tali calu potius accusator ipse fbi ipi permissio senserit, quia accusationem non proponit ex modo, qui proponere debet, talis enim modo proponere debebat, qui cum probare posset; & idem fbi impetrare debet, si ei aliquia infamia lequit quia ipse est causa, non autem ille negans, quia defendit innocentiam suam in publico, ubi non est nocens, nec habendus est provocente, donec convictus fuerit.

45 Controversia autem celebris est, & ad quotidiam praxim necessaria, an tenetur reus veritatem contraria fateri, quæ tunc iudicetur interrogari, & prædictis semplena probatio. Prima, communis Thomistæ sententia, affirmat reum, quando a proprio Justice interrogatur secundum iuriis ordinem, id est de crime aliquo; quod ex parte infamia, aut de quo indicis suspectum, aut semplena probatio, teneri ad fatendum crimen & verum manifestandum, etiam si ex eius confessione mors sequatur. Ita D. Thomas 2. q. 69. a. 7. Henricus, Balduinus, Gabriel, Cajet, Sotus, Navarus, Leffius, Toletus, Becanus, Malerus, Sanchez, Tones, Layman, Fillius, Abellius, & ali quamplures quam etiam lequit ex nostris Aretinus, c. Fundamentum est, quia Judge habet potestem exigendi iuramentum a reo, quod legitime cum interrogatur, ergo reus in tali calu responderet tenetur, alioquin bellum iustum daret ex utraque parte, si Judge iuste, & legitime interrogare potest iuste non respondeat.

Conformatur, quia si Judge legitime interrogans non posse reum obligare ad fatendum capitali crimen, id vergetur in maximum Reipublica dannum, arcta siquidem nimis efficiat via ad detegendi, & punienda delicta, ergo index habet ius ad maius impediendi, & per consequens ad obligandum reum, ut fatetur, dum eum iuridice interrogatur. Denique inde potestem habet torquendi reum post semplenam probationem, ut verū fatetur, & delictum commissum aperiatur; ergo poterit etiam obligare, ut respondere, alioquin iniuste torqueret eum, qui respondere non tenetur.

46 Secunda sententia negat obligationem illam esse adeo universalis, & in omnibus causis, & afferit Reum etiam iuridice interrogatur, non teneri veritatem contraria fateri in causa

Matri Theolog. Moral.

I 4 tormen-

132 Disp. VI. De Obligationibus Justitiae Distributivae.

28 Tertia conditio ad obligationem Judicis spectans, ut judicando formam à iure, legibus praescriptam servet; que quidem in causis civilibus esse solet, ut non nisi postulatus procedat in eis, quin & tunc operam dare debet, ut partes litigantes ad concordiam revocentur, si fieri possit, siquidem ad officium Judicis persistere lites dirimere, ut habetur L. quidam s. de rebus creditis. In causis vero criminalibus duobus modis procedere potest, ut ait Julius Clarus in practica criminali quell. 3. & alii juris periti communiter, nullum vel procedit ex officio, vel ad instantiam alterius, nimirum publici officialis, vel accusatoris, vel partis, hoc est, vel per accusationem, vel per denunciationem seu querelam, quando procedit ex officio, per modum inquisitionis procedere dicitur; & hoc est, quod communiter dicunt juris periti judicem tribus modis in causa criminali procedere posse, scilicet per inquisitionem, per accusationem, & per denunciationem, ut defunxit ex cap. qualiter. & quando de accusationibus, ad quos tres modos aliud reducuntur, qui ab aliquibus asseruntur. Quamvis autem ad inquisitionem generalem faciendam opus non sit aliquam procedere infamiam personae, vel delicti, cum in jure Ecclesiastico Superioribus principiantur, ut suo tempore visitations, & inquisitions generales faciant, ut habetur ex cap. Perquisit. 1. de officio Judicis. Nihilominus ad faciendum inquisitionem particularē contraria aliquem, ut habeatur ex cap. Inquisit. & c. qualiter 2. de accusatione. Et praeferi infamiam alla quoque possunt interdum suppetere indicia, ex quibus judices praesertim facultates boni publici causa moveri solent ad inquirendum in furtis, homicidiis, ut etiam criminibus Republice perniciosis, ne majorum alii simili patrandi audaciam tribuant, si crimina remaneant impunita. Hæc autem indicia ex una parte tantum majora requiriuntur, ad inquirendum de persona aliqua, quanto dignior est persona, & dignitate inquisitoris præfulget, ut confat ex cap. cit. Qualiter, & quando 2. de accusationibus, & ex cap. 2. qui 5. ex alia verò parte tanto leviora plerumque sufficiunt, quanto perniciosest crimen, de quo iudex inquietus debet, quale est prodition, heres, publicum auctiſſum, & similia, ut apud Layman videri potest, Bonacina, Card. de Lugo, & alios passim, & etiam Fabrum nostrum disp. 5. 4. cap. 2. & 3.

29 Controversia a autem est inter Doctores, An iudex in secunda sententia opinionem magis probabilem sequi debeat. Duplex autem potest esse dubium in causa, ut communiter Doctores res advertunt, unum facti, alius iuri dubium facti, & si verbis gr. dubitetur, an Petrus talis delictum commiserit, vel fuerit sui compos, quando testamentum conficit; dubium vero iuris est, quando dubitatur, quid lex in tali, vel tali causa praecipiat, & an extendatur, vel non extendatur ad ipsum, & intrinque sunt opiniones probabiles, de hoc igitur dubio procedit difficultas, an tunc iudex sententiam pro libito pro hac, vel illa parte unam probabilem opinionem sequendo alii relata. Et hie etiam tres sunt sententiae dictæ extremae, & una media. Prima sententia docet, quando est quæprobabile ius utriusque partis, iudicem pro neutra posse judicare, sed debere deducere litigantes ad compositionem utriusque aequali, dividendo rem equaliter inter ipsos, aut si sit in divisiblem, eam unire cum obligatione, ut datum medium premit alteri; & hic a fortiori deducitur non posse iudicem ferre sententiam pro parte minus probabile, quando altera est probabilior. Fundamentum est, quia cum opinione sunt quæprobables, aequali ius habent partes litigantes, ac proinde in unam partem magis inclinare, quam in aliam, ob amicitiam, vel aliam causam debitam, sine peccato fieri querit, & sine perfonarum acceptatione, ac proinde cum iustitia distributiva, quod a fortiori sequitur de iudice opinionem minus probabilem amplectente, probabiliori relata. Ita Bannes, Granados, Pontius ex nostris, & quidam alii. Secunda sententia extrema docet, non solum quando opinione sunt quæprobables, sed etiam si quis faciat, non altera est probabilior, posse iudicem amplecti opinionem etiam si huius sit probabilior, posse iudicem amplecti opinionem contraria minus probabilem, & secundum eam iudicare probabiliori relata. Ratio est, quia, videtur prudenter agere sequendo opinionem probabilem, etiam quando altera est probabilior nec ob id videtur perfonarum acceperit, cum opinione probabile ob suam probabilitatem videatur ipsi facultatem tribuire iudicandi juxta quam maluerit opinionem. Ita Medina, Clavis regia, Aragon, Salas, Sanchez, Reginaldus, Lorca, Bonacina, Martinez, & plures alii.

30 Media sententia docet, cum equali probabilitate posse iudicem eligere quam partem voluerit, cum inquali vero non posse, sed parte probabiliori eligere debere, & hoc est communior, & probabilior. Quo ad primam partem probatur, quia quando iudex utraque opinionem reputat probabilem, in talis causa ex iustitia distributiva, & officio sui non magis uni

Quæstio II. Articulus II. 133

33 Potius ergo dicendum cum aliis, ut notat Abellius cap. 4. fct. 8. s. quod supremus iudex, seu Princeps, si is, qui palatus est in injuriam, velit eam remittere, poterit reus a pena excusare, si hoc publica utilitas conducere, aut salem minime nocere perspecterit. Quod si lex in injuriam remittere nolit potest, ut si quis fecerit illi iniurias parari, in quibus ejus vita periclitaretur; ut in etienni causa, si tamquam periculum per viam fraternali correctionis impedit non possit, denunciare tenetur iudicis, vel illi admoneatur, in quem iniurie paratur, ut filii caverent, non tamen illi aperire, quis sit ille, a quo filii cavere debet, ne aperiendo contra charitatem peccet. Ita Abellius cap. 4. de præceptis Decalogi fct. 8. s. cum Tolent. lib. 5. c. 57. & alii, & totam hanc doctrinam docet etiam ex nostris Aſtefanis 5. 1. tit. 4. Vulpes tom. 3. par. 3. disp. 65. art. 1. Faber, disp. 53. cap. 4. & Pontius disp. 56. q. 5.

34 Secundum queritur, an ante accusationem, vel denunciationem judicialē debeat precedere fraternali correctionē, & in primis Doctores communiter convenient, & docent cum D. Thomas l.c.a. 3. ne peccetur contra iustitiam, neque contra charitatem, accusacionem, vel denunciationem ex omni parte debere esse justam, ita ut in nulla detur calumnia locutus, nee pravicationis, aut tergiversationis, ex singulis enim his capitibus redditur iniuria, & nulla accusatio, ut fuscus declarat Scotus 4. distinct. 15. quell. 4. Vulpes, cum ipso l.c. ar. 3. docent praeterea ad iudicium accusationis requiri utrum intentio iusta, & recta procedat, non autem odio, vel ira, aut alio simili pravo affectu. Refut ergo sola difficultas, an denunciator teneatur præmittere correctionem fraternali, antequam denunciatur in qua quatuor due sunt opiniones. Prima est affirmativa, cuius fundatum est, quia Christus Dominus Matth. 18. præcipit fieri correctionem fraternali, antequam Prelato fiat denunciatio; & ratio etiam suadet, quia accusatio fieri debet cum minori detrimento honoris, & famæ proximi, quo potest ergo pif monetur proximus; antequam accusetur, ut illi iniuria, quia si moneretur, potest corrigi, & sic non effet accusandus. Ita Sylvester, Sotus, Durandus, & alii ex antiquioribus, Secunda sententia absolutè negat, quam sequuntur Navarrus, Faber ex nostris loc. cit. & alii quam plures, & fundamentum est, quia in cap. qualiter, & quando 2. de accusationibus aperit dicuntur Sicut denunciationem debet procedere correlative fraternali, ita accusationem legitima iugisſum, & etiam ratio naturalis id suadet, quia accusatio non habet pro scopo correctionem fratris ad vindictam publicam, & criminis punitionem; correctionem autem fraternali haber pro scopo emendationem; ergo accusatio ex vi, & natura sua correctionem praviam non requirit. Tum quia accusatio fit etiam sapientia de criminibus, de quibus frater est emendatus, de his autem patet nullam esse necessariam fraternali correctionem.

35 Primò queritur, quis accusare teneatur, seu an quis obligetur aliquando ad accusandum; & convenient omnes, ut notat Cardinalis de Lugo disp. 38. fct. 1. regulariter loquendo numquam esse obligationem accusandi accusatione propriæ dictæ, liquide in omnibus, que ex omissione accusationis propriæ dictæ timeri possint, per denunciationem judicialiter factam sufficienter provideri potest, quare opus non est ab solute loquendo, ut quis onera accusatoris sibi affusat, que plura, & gravia sunt per culum defensionis in probatione delicti ex defectu, vel malitia testium, & similius; & hoc statis expedit habetur L. 1. C. ut nemo invitus agere, vel accusare cogatur, quia nimur factis est ad publicum bonum quid quis deferat crimen iudicis publico bono nocivum per querelam verbalem, & simplicem denunciationem. In quibus autem casibus id necessarium sit, regulam generalem definiunt Doctores ex D. Thomas 2. 2. quell. 65. ar. 1. esse obligationem accusandi, vel denunciandi crimen Republica pernicioſum, quod legitime probari potest, si alia via damnum publicum evitari non potest, quia hæc est, proditio, falsa moneta, &c. unde quod certò tale crimen novit, & probare potest, tenetur ad criminum accusandum, aut salem judicialiter denunciandum, dum talia criminis sunt in fieri, vel in procinctu, ut si, & ratio est, quia quilibet tenetur damnum publicum impedit eo meliori modo, quo potest, quare si aliter impedit non potest, quam per delictum accusationem, vel denunciationem, hoc velillo modo impedit tenetur, Quod si tale crimen est emendatum, si hoc illi accidentaliter coniungitur, quando nimis aliquis speratur proximi emendatio, & ideo ab soluto loquendo accusatio sine illa prævia correctione iuste fieri potest, quia in accusatione non est habenda ratio boni privati, sed publici, iniurie ut criminis puniatur ad deterrendos homines a maleficiis, & ut pax Republica servetur, siquidem fines per le accusationis, si naturam eius speciemus, non est emendatio delinqutientis, sed punitio, ut exemplo unius alii deterreantur, ne adfiant malefactores, & ne pax Republica perturbeatur.

138 Disp. VI. De Obligationibus Justitiae distributivæ.

& alii, ratio est, quia testis ex sola charitate testari tenetur, & consequenter nolens abque pecunia testari, peccat solum contra charitatem, peccatum autem contra charitatem non obligat ad restitutionem. Negant Molina, Lessius, Card. de Lugo, & aliquod ex contrario fundante probant, quod testis teneatur ex iustitia verum dicere. Verum quia neutrū est universaliter verum, nempe quod testis ex sola charitate teneatur verum dicere, ut ait prima opinio, & quod semper ex iustitia teneatur verum dicere, ut inquit secunda expedit dicere cum Aetefano loc. cit. quod qui dedit pecuniam cum repetere potest, si non dedit animo corrumpti testem, sed ut sibi iustitiam conservaret, si vero non repetit, licet potest eam retinere. Quamvis aliqui negent, communior tamen sententia affirmat. Ratio est, quia licet possimus opinionem probabilem tueri relata probabilitati, ut fuisse ostendimus lib. 2. sent. disp. 3. q. 3. art. 1. Tunc quia pars, cuius causa est probabilis, in concilio probabilitori non peccat se defendendo; ergo neque peccat Advocatus ejus patrocinium assumendo. Nec oblitus, quid Judge tenetur, ferre sententiam pro parte probabilitori, atque ideo Advocatus causam minus probabilem defendere non posse, quia hoc petere a Judge id, quod Judge licet facere non potest. Non oblitus, inquam, quia ut ait Card. de Lugo disp. 4. sect. 1. num. 9. & nos quoque disp. cit. num. 144. non currit partis de Judge, & de Advocate, quia ut ibi dictum est. Judge ex officio tenetur partem probabilitorem eligere, quia ejus officium est definire, & jus inter partes litigantes, Advocatus vero tamen obligatio non habet, quia ejus officium non est definire, & jus inter partes dicere; sed tantum parti uni litigantium affilere, & patrocinium adferre, nec defendendo partem minus probabilitatem illuc iudicium iudicari suadet, non enim suaderet, quod pro parte minus probabilitatem; sed suaderet conatur partem sui Clientis esse veriorem, ut modo Judge convincatur, & putando illam esse probabilitatem pro ea iustitia; non enim tenetur iudicare pro parte probabilitatem utcumque pro ea que ipsi probabilitas videtur. Additum tamen nullum in hoc causa teneri Advocatum monere Clientem suum de minori probabilitate causa, ne frustra eum in lumpibus multum involvat.

53 Tertia conditio est fidelitas in agitatione cause, unde debet Advocate scire causa parti contraria manifestare, sic enim adversarium iuvaret contra Clientem, atque ita contra proprium officium faceret; in quo causa etiam ad restitutionem tenetur, si eam ob causam Clientis causam amittit alias victi-
rus, quia contra suum officium fecit, nec fide ista est, sed debitam diligentiad ad causam obtinendam in favorem sui Clientis. Cum hoc tamen fiat, ut notar. Card. de Lugo l. cit. quod si acculac. iniuste procederet, & propter iniustam accusationem reus capite damnum esset, Advocatus accusatoris si sciens, statim accusatoris prodere tenetur, & id in iudicio testificari, se opus esset, ut innocentem defendet; si vero non esset se iniuste regam a sententia capitali protegere, non posset adhuc eius iniustitiam prodere, sed solam debet ei tutele defere. Ratione etiam huius tertie conditionis est Advocatus causarum expeditionem cum praeiudicio Clientum differat, vel polponat, aut plures acceptet, quam expedire possit peccat contra fidelitatem, ac ad restitutionem tenetur, ut & omnium dannorum, quia per eius impietatem; militiam, vel negligientiam Clientis incurrit. Peccat denique Advocate contra fidelitatem, si utriusque parti patrocinio, quis repugnat, ut partem utramque & qualiter defendat, hoc tamen in diversis causa sceluso scandalio non repugnat. Ita Azorius, Lessius, Reginaldus, Valentia, Aragonius, Bonacina, & alii.

54 Secunda conditio est iustitia in exhibendo patrocinio, qui enim scienter causa agitur in iustitiam graviter peccat, & teneatur ad compensationem damnum omnium inde consequentium; unde parti contraria ex peccato omisionis restituere debet, quia tuis illi causa positiva damni Clienti vero suo teneatur restituere ex peccato omisionis, quia ex officio tenebatur eum monere de iniustitia causa. Quid apudesse additur, quia si Clienti causa iniustitia constabat, licet ab obligatione restituendi parti contraria non liber, cum eius patrocinio fuerit illi causa positiva damni; liberatur tamen ab obligatione restitutions causa Clienti; quia iniuriam illi fecisse non censetur, dum ei iniustitia causa constabat; cum scienti, & volunti iniuria non fiat. Quando etiam causa nihil feri probabilitatis habet, ita ut vix moraliter sit aliquis spes item vincendi, & obtinendi, & quod apud Iudices semper restituatur tale patrocinium regulariter suscipere non licet, quia facit, ut Clientis sine fructu, & abque sua obtinendi, tempus & pecuniam perdat. Quod si causa dubia sit, nec satis ex utraque parte iniustitia causa dignoscatur, poterit quidem Advocate talis causa patrocinium affumere, dummodo paratus sit ab illius patrocinio abstineri, si in progressu litis causa iniustitiam deprehendat. Lessius, Molina, Billius, Layman, Bonacina, Lugo, & alii psalm, & ex nostris Aetefano lib. 1. tit. 39. citat. art. 1. ubi hanc regulam tradit pro recto causarum patrocinio, quod Advocate ab initio litis examinat diligenter causa qualitatem, & si eam videtur iustum, si voluerit, eius patrocinium affumus; vero iniustam renunt, ne causam affumus iniustum, vel despetat, & si forte eam ab initio ignoranter accepit, & in processu potesta taliter cognoverit, ceteris ab eius patrocinio, vel

Clientulo suo confusat, quod cedat, vel componatur cum Adversario sine illius damno, & salarium hactenus receptum restituar.

55 Quamvis autem convenient Doctores, quod quando causa unius non habet probabilitatis habet, ut vix moraliter sit in ea spes obtinendi, regulariter Advocate non licet ejus patrocinium suscipere, & e contrario quando Advocate, facta prudentia examine inventit causam sequitur dubiam, vel sequitur probabilem posse eam prudenter affumere. Difficultas tamen est, quando causa utriusque partis est probabilis, alterius tamen probabilitatis, si non dedit animo corrumpti testem, sed ut sibi iustitiam conservaret, si vero non reputat, licet potest eam retinere. Quamvis aliqui negent, communior tamen sententia affirmat. Ratio est, quia licet possimus opinionem probabilem tueri relata probabilitati, ut fuisse ostendimus lib. 2. sent. disp. 3. q. 3. art. 1. Tunc quia pars, cuius causa est probabilis, in concilio probabilitori non peccat se defendendo; ergo neque peccat Advocate ejus patrocinium assumendo. Nec oblitus, quid Judge tenetur, ferre sententiam pro parte probabilitori, atque ideo Advocatus causam minus probabilem defendere non posse, quia hoc petere a Judge id, quod Judge licet facere non potest. Non oblitus, inquam, quia ut ait Card. de Lugo disp. 4. sect. 1. num. 9. & nos quoque disp. cit. num. 144. non currit partis de Judge, & de Advocate, quia ut ibi dictum est. Judge ex officio tenetur partem probabilitatem eligere, quia ejus officium est definire, & jus inter partes litigantes, Advocatus vero tamen obligatio non habet, quia ejus officium non est definire, & jus inter partes dicere; sed tantum parti uni litigantium affilere, & patrocinium adferre, nec defendendo partem minus probabilitatem illuc iudicium iudicari suadet, non enim suaderet, quod pro parte minus probabilitatem; sed suaderet conatur partem sui Clientis esse veriorem, ut modo Judge convincatur, & putando illam esse probabilitatem pro ea iustitia; non enim tenetur iudicare pro parte probabilitatem utcumque pro ea que ipsi probabilitas videtur. Additum tamen nullum in hoc causa teneri Advocatum monere Clientem suum de minori probabilitate causa, ne frustra eum in lumpibus multum involvat.

56 Tertia conditio est fidelitas in agitatione cause, unde debet Advocate scire causa parti contraria manifestare, sic enim adversarium iuvaret contra Clientem, atque ita contra proprium officium faceret; in quo causa etiam ad restitutionem tenetur, si eam ob causam Clientis causam amittit alias victi-
rus, quia contra suum officium fecit, nec fide ista est, sed debitam diligentiad ad causam obtinendam in favorem sui Clientis. Cum hoc tamen fiat, ut notar. Card. de Lugo l. cit. quod si acculac. iniuste procederet, & propter iniustam accusationem reus capite damnum esset, Advocatus accusatoris si sciens, statim accusatoris prodere tenetur, & id in iudicio testificari, se opus esset, ut innocentem defendet; si vero non esset se iniuste regam a sententia capitali protegere, non posset adhuc eius iniustitiam prodere, sed solam debet ei tutele defere. Ratione etiam huius tertie conditionis est Advocatus causarum expeditionem cum praeiudicio Clientum differat, vel polponat, aut plures acceptet, quam expedire possit peccat contra fidelitatem, ac ad restitutionem tenetur, ut & omnium dannorum, quia per eius impietatem; militiam, vel negligientiam Clientis incurrit. Peccat denique Advocate contra fidelitatem, si utriusque parti patrocinio, quis repugnat, ut partem utramque & qualiter defendat, hoc tamen in diversis causa sceluso scandalio non repugnat. Ita Azorius, Lessius, Reginaldus, Valentia, Aragonius, Bonacina, & alii.

57 Quarta conditio est iustitia in exhibendo patrocinio, qui enim scienter causa agitur in iustitiam graviter peccat, & teneatur ad compensationem damnum omnium inde consequentium; unde parti contraria ex peccato omisionis restituere debet, quia tuis illi causa positiva damni Clienti vero suo teneatur restituere ex peccato omisionis, quia ex officio tenebatur eum monere de iniustitia causa. Quid apudesse additur, quia si Clienti causa iniustitia constabat, licet ab obligatione restituendi parti contraria non liber, cum eius patrocinio fuerit illi causa positiva damni; liberatur tamen ab obligatione restitutions causa Clienti; quia iniuriam illi fecisse non censetur, dum ei iniustitia causa constabat; cum scienti, & volunti iniuria non fiat. Quando etiam causa nihil feri probabilitatis habet, ita ut vix moraliter sit aliquis spes item vincendi, & obtinendi, & quod apud Iudices semper restituatur tale patrocinium regulariter suscipere non licet, quia facit, ut Clientis sine fructu, & abque sua obtinendi, tempus & pecuniam perdat. Quod si causa dubia sit, nec satis ex utraque parte iniustitia causa dignoscatur, poterit quidem Advocate talis causa patrocinium affumere, dummodo paratus sit ab illius patrocinio abstineri, si in progressu litis causa iniustitiam deprehendat. Lessius, Molina, Billius, Layman, Bonacina, Lugo, & alii psalm, & ex nostris Aetefano lib. 1. tit. 39. citat. art. 1. ubi hanc regulam tradit pro recto causarum patrocinio, quod Advocate ab initio litis examinat diligenter causa qualitatem, & si eam videtur iustum, si voluerit, eius patrocinium affumus; vero iniustam renunt, ne causam affumus iniustum, vel despetat, & si forte eam ab initio ignoranter accepit, & in processu potesta taliter cognoverit, ceteris ab eius patrocinio, vel

Quæstio I. Articulus I.

139

quia salarium debetur pro labore, quem in illo anno non subiit. Affirmant alii, quia non fecit per eum, quin advocaret, & in illo anno habuit obligationem in habitu, quia obligatio est prioritatem estimabilis. Alii tandem probabilis media graduuntur via dicentes, salarium talis anni non integrum solvendum esse, sed diminuendum arbitrio boni viri, nam si Clien in illo anno habuerit lites, si pote multis labores sustinuerit, quos de facto non sustinuit. Ita Rebellus, Diana, & plures alii. Petet tandem, an Advocate aliquando tenetur gratis patrocinari pauperibus, & affirmative respondendum est cum communis, quando alter ipis subveniri non potest, eadem ratione quod tenetur omnes subvenire laborantem extrema, vel gravi necessitate, & tamen necessitatem patienti misericordie opus impendeat.

58 Denique hoc omnia servata debita proportione, etiam de aliis Officibus intelligi debent, nempe de Procuratore, Notario, & Secretario, tenentur enim i. omnes justi, & fideli-
ter officium suum exercere, sive ex debito numeris tantum, sive etiam ex iuramento tenentur etiam omnia fieri ad officium suum spectantia, debitamente adhibere diligentiam, praefatam etiam omnia necessaria, terminos justos petendo, & appellando quando opus fuerit, non tam tenetur in omnibus causis eamdem adhibere diligentiam; ut supra de Advocate dicimus, sed majorum, vel minorum pro causa qualitate. Unde peccant, si lites iniquas suadeant, si secretum violent partibus, vel carum sollicitatoribus tradendo processus, vel Scripturas originales, quas non debent, si stipendiis accipiunt magis juro, vel ultra pretium taxatum, si denique odio, vel amore, spe, vel timore officii suis abutantur. Item Procurator, seu Notarius tenetur habere scientiam factem mediocrem eorum, quia ad ipsius officium spectant, quilibet enim ea scientia tenetur, ut ritè munere suo fungi possit, quia ad proprium

DISPUTATIO SEPTIMA DE RESTITUTIONE IN COMMUNI.

59 CERTUM est, apud omnes tractatum hunc de restitutione spectare ad materiam de Justitia, & Jure, cum ad Jutitiam stricte acceptam, de qua hic est fermo, spectet aliquem injuriam non afficeret, & si afficiatur, ipsi illud restituere in quodam passus est, vel aquivalentem; cum restituere sit damnificatum in pristinum statum reponere per redditionem totius juris, quo ante privatus fuerat ex L. Restituere. ff. de Verborum significacione & L. Præterea ff. de rei vendice. Ratione autem tractatum de Restituzione in hunc locum reservavimus post disputacionem de Contractibus, quia Restitutio notitiam contractuum supponit, ex quorum vel obliterantia, vel transfiguratione bonorum, ac iurium, restitutio sepe oritur, id est singulorum contractuum iam explicata natura, quando, cui, & à quo sit facienda restitutio, facile digneatur; agendum autem prius de Restituzione in genere, & postea in particulari circa pecuniarum bonorum genera, quia etiam facient diversas restitutio species, & ex multis, quia in hac materia Theologici disputari solent, præcipua, & leitu maximè necessaria felicemus.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura Restitutio.

60 U T naturam, & essentiam Restitutio exacte dignoscere valeamus, ab initio disputationis huius invenimus ab eo, quod apud omnes indubitate restitutio est, cum qualitate ponere inter ius unius, & debitu alterius, quod prostat restitutio, si ex suo objecto honestum, & ratione conforme, ac proinde alicuius virtutis actus, itaque solum in controversiam vertitur, an sit actus solum ju-

situs commutativa, ut communiter asseritur, & ratio dubitandi est, quia non solum ex violatione iustitiae commutativa, sed etiam distributiva, & aliarum quoque virtutum restituendis obligatio configurare videtur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quod sit Restitutio, & eius virtutis alias.

61 V erum solent Restitutio definitiones à Theologis affigunt, D. Th. 2. 2. qu. 61. ar. 1. Restitutio est, unde restitutio est, quod est alienus in sua possessione iurata, statuit, vel in dominio, quia definitio à nominis interpretatione defumpta est, restituere enim debitum videtur quafliquid in pristinum statum flueret, unde L. cit. Restituere, ff. de verborum significacione & L. Præterea ff. de rei vendice. Ratione autem tractatum de Restituzione in hunc locum reservavimus post disputacionem de Contractibus, quia Restitutio notitiam contractuum supponit, ex quorum vel obliterantia, vel transfiguratione bonorum, ac iurium, restitutio sepe oritur, id est singulorum contractuum iam explicata natura, quando, cui, & à quo sit facienda restitutio, facile digneatur; agendum autem prius de Restituzione in genere, & postea in particulari circa pecuniarum bonorum genera, quia etiam facient diversas restitutio species, & ex multis, quia in hac materia Theologici disputari solent, præcipua, & leitu maximè necessaria felicemus.